

УДК 342.951

ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БІЗНЕСУ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ЗАХОДУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАКТИКУ

Васильєв Володимир Миколайович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
кримінального права і процесу
(Приватний навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу
і права», м. Херсон, Україна)

Стаття присвячена аналізу правового регулювання підприємницької діяльності в окремих державах Заходу. Відображено напрями протидії правопорушенням у сфері бізнесу та можливість їх впровадження у вітчизняну практику. Розглянуто досвід США, Італії, Франції, Великобританії.

Ключові слова: захист підприємницької діяльності, міжнародний досвід, адаптація, взаємодія.

COUNTERACTING BUSINESS OFFENSES: AN ANALYSIS OF THE EXPERIENCES OF INDIVIDUAL STATES OF THE EVENT AND THE PROSPECTS FOR ITS INTRODUCTION INTO DOMESTIC PRACTICE

Vasyliiev Volodymyr Mykolaiovych,
Candidate of Law, Associate Professor
at the Department of Administrative,
Criminal Law and Process
(Private Educational Institution
"International University of Business
and Law", Kherson, Ukraine)

The article is devoted to the analysis of legal regulation of entrepreneurial activity in certain states of the West. The directions of counteraction to the offense in the field of business and the possibility of their introduction into the national practice are shown. The experience of the USA, Italy, France, Great Britain is considered.

Key words: protection of entrepreneurial activity, international experience, adaptation, interaction.

Постановка проблеми. Сфера підприємницької діяльності завжди була об'єктом посягань. Зумовлено це, перш за все, економічним фактором, оскільки гроші, матеріальні блага та ресурси не можуть залишити будь-кого у спокої. Тому, як би не було надійно захищене підприємство, завжди будуть спроби його економічної атаки. У цьому аспекті дуже важливо вивчати позитивний досвід міжнародних суб'єктів господарювання для того, щоб за відповідних умов місця і часу впровадити його у вітчизняну практику. Але для початку необхідно зрозуміти, звідки варто очікувати небезпеку: по-перше, від протиправних дій із боку державних органів та організацій, а також від будь-яких муніципальних структур. Тому для цього є законодавча основа захисту

у вигляді різних інструкцій, регламентів, положень і так далі; по-друге, від протиправних дій персоналу. Для цього суб'єкту господарювання надано право включити в трудовий договір із працівником пункти про його матеріальну відповідальність, а також попередньо проводити перевірку справжності представленого кваліфікаційного документа; по-третє, від протиправних дій контрагентів. Для цього також є ціла низка охоронних норм у чинному законодавстві, які теж можуть доповнюватися іншими заходами інформаційно-правового характеру; по-четверте, від протиправних дій конкурентів. Для цього передбачено захист як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях; по-п'яте, від протиправних дій клієнтів – сфера протидії поєднує в собі елементи законодавчого регулювання відносин між сторонами угоди, а також введення додаткових заходів забезпечення безпеки, наприклад установку системи відеоспостереження в торговому залі тощо; по-шосте, від протиправних дій зловмисників – найчастіше такий захист спрямований на майнові інтереси суб'єктів господарювання, які можуть постраждати внаслідок вчинення щодо них протиправних діянь. Такий захист має здійснюватися як на загальнодержавному рівні, так і на рівні самого підприємця, що формує певний рівень безпеки.

З викладеного може здатися, що всі необхідні інструменти для захисту сфери підприємницької діяльності та протидії правопорушенням є. Але ми повинні розуміти, що характер протиправних дій завжди перебуває в динаміці. Дедалі частіше чинне законодавство не встигає за тими порушеннями, які виникають у сфері реалізації комерційної господарської діяльності. Тому необхідно працювати на випередження, посилаючись на досвід держав із розвиненою економікою, які або вже перейшли цей бар'єр, або активно працюють у цьому напрямі.

Метою статті є вивчення міжнародного досвіду протидії правопорушенням у сфері бізнесу, економіки, підприємницької діяльності та на основі дослідженого матеріалу сформулювати перспективи розвитку вітчизняного законодавства в цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємницька діяльність стала предметом дослідження не одного монографічного дослідження. Але маємо також чимало праць, присвячених протидії правопорушенням у цій сфері. Над цим питанням працювали такі вчені: О.М. Бандурка, Р.О. Банк, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, М.В. Величкіна, В.М. Гаращук, А.В. Дроздов, Н.Ю. Кантор, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко та ряд інших дослідників. Проте вони переважно розглядали вітчизняну сферу підприємницької діяльності без урахування та посилення на міжнародний досвід.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання підприємницької діяльності здійснюється зазвичай за допомогою об'ємного масиву правових норм. Основними джерелами права в розвинених зарубіжних країнах є правові акти, прецеденти і правові звичаї. Крім законів, дедалі більшого значення в правовому забезпеченні підприємницької діяльності набувають акти виконавчих органів влади, що здійснюють регулювання та контроль у різних сферах підприємництва. Незважаючи на те, що практично всі конституції європейських держав допускають обмеження свобод громадян тільки на основі закону, обмеження свободи підприємництва фактично відбувається також на рівні актів виконавчих органів влади. Особливе місце в цьому сенсі займає законодавство Європейського Союзу. За винятком таких основоположних актів, як Договір про заснування Європейського співтовариства (Римський договір) і деяких інших міждержавних угод і конвенцій, основний масив нормативних актів створено виконавчими органами співтовариства – Європейською радою міністрів і Європейською комісією. Рада видає регламенти, що безпосередньо застосовуються на території країн-членів ЄС, а Комісія приймає директиви, покликані гармонізувати

та зблизити законодавство країн-членів ЄС з тих чи інших питань функціонування єдиного європейського ринку. Важливо зауважити, що зазначені органи також часто видають рекомендації та роз'яснення (*communication*) тих чи інших положень, правових інститутів і термінів Договору про заснування ЄС, що є зразковим прикладом офіційного тлумачення нормативного акта. Треба зазначити, що правові акти, які мають рекомендаційний характер, набули великого поширення за кордоном [2]. Ми ж сьогодні дуже відстаємо від цієї практики, а рекомендації міжнародної спільноти взагалі не вважаємо за джерело права, хоча ми повинні розуміти, що якщо необхідно працювати з іноземними комерційними установами або залучати іноземні інвестиції, то потрібно дотримуватися тих стандартів, якими керуються саме іноземні партнери.

Для повнішої ілюстрації основних джерел світу найкраще використовувати їх класифікацію за основними сферами регулювання. Наприклад, до законодавства загального характеру, що регулює відносини у сфері торгівлі, можна зарахувати торгові кодекси Німеччини, Франції, Єдиний торговий кодекс США. Корпоративне право представлене такими найбільш значущими документами, як Модельний закон США про підприємницькі корпорації 1994 р., Акт Великобританії про компанії 2006 р., Німецький закон про товариства з обмеженою відповідальністю 1898 р. і Акціонерний закон 1965 р., Французький закон про торгові товариства 1966 р. тощо.

Загалом же, норми права у сфері економіки мають тенденцію до спеціалізації за галузями виробництва або видами діяльності. Внаслідок цього окремо розглядаються і вивчаються такі спеціальні правові галузі, як право компаній, конкурентне право, банківське право, енергетичне право, фінансове право, страхове право, право маркетингу, телекомунікаційне право і так далі. Крім законів про компанії в країнах англо-американської правової сім'ї, поширені так звані кодекси корпоративного управління, які є обов'язковими для застосування судами під час вирішення спорів. Такі документи є результатом спільної роботи наукових установ і асоціацій практиків (наприклад, Інституту американського права та Асоціації американських адвокатів). Вони покликані детально регулювати відносини в корпораціях і компаніях між акціонерами, директорами та менеджерами, їхні права, обов'язки і відповідальність.

Процедури банкрутства регулюються спеціальними законодавчими актами, такими як Кодекс про банкрутство США 1978 р., Акт Великобританії про неспроможність 1986 р., Закон Франції № 2005-845 про процедури банкрутства 2005 р., Німецький закон про банкрутство 1994 р. Свободу конкуренції покликані забезпечити Німецький закон про картелі 1957 р., Ордонанс Франції від 1 грудня 1986 р. «Про свободу цін і конкуренції». Кодекс про поглинання Великобританії 1968 р. тощо [2].

А тепер більш детально, але лаконічно зупинимось на окремих країнах. Наприклад, в американському праві, як уже зазначалося вище, обов'язковими джерелами вважаються Конституція, судові прецеденти, закони (статути), кодекси, підзаконні акти, справедливість (*equity*), торгові звичаї, міжнародні договори, приватноправові угоди. Як необов'язкові розглядаються доктрина, закон зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів, судова практика, *Obiter dictum/dictum* тощо [6, с. 53]. При цьому І.М. Орлова пропонує запозичити практику регулювання певного комплексу однорідних господарських відносин окремим кодифікованим актом. Як приклад вона зазначає, що питання неспроможності підприємства регламентуються Кодексом про банкрутство (*US Bankruptcy Code*) 1978 р., який має складну структуру та передбачає безліч процесуальних можливостей врегулювання неплатоспроможності залежно від кола суб'єктів [5, с. 140; 4, с. 211]. На нашу думку, такий приклад є не зовсім вдалим, оскільки процедура визнання суб'єкта господарювання банкрутом у нашій державі регламентується Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника

або визнання його банкрутом», а тому приймати ще кодифікований акт із цього питання вбачається недоречним, оскільки це лише ускладнить правову регламентацію цього процесу.

Повертаючись до протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності, варто зазначити, що в Сполучених Штатах Америки поширеними є програми профілактики та протидії економічним правопорушенням, які реалізуються правоохоронними органами у взаємодії з громадськими та приватними агентствами й детективними бюро. І варто зауважити, що така форма співпраці є досить успішною. Якщо, наприклад, йдеться про різного роду напади та грабежі, то представники поліції звертаються до органів поліції. Але коли йдеться безпосередньо про економічний складник підприємницької діяльності та порушення її нормальної реалізації, то в такому разі суб'єкти господарювання переважно звертаються до недержавних органів – приватних детективних агентств чи фірм. Зумовлено це тим, що, по-перше, у разі залучення правоохоронних органів і доведення справи до суду, це матиме наслідком значні витрати для суб'єкта господарювання; по-друге, підприємці не зацікавлені у розголошенні відомостей, пов'язаних із протиправними діями на їхніх підприємствах.

Ще однією характерною особливістю американського бізнесу є те, що спостерігається тенденція безконфліктного звільнення співробітників, які вчинили різного роду економічні правопорушення на підприємстві. Але при цьому інформуються всі комерційні кола про таку особу та її протиправні дії. Такий підхід, перш за все, забезпечує соціально-економічну безпеку підприємницьких кіл країни, по-друге, він є гарним профілактичним засобом, оскільки особа усвідомлює, що якщо вона вчинить комерційне правопорушення, то потім не знайде собі роботи, точніше, її не візьмуть на жодне підприємство. Щодо поширення такої практики в Україні потрібно замислитися, оскільки сьогодні трапляються випадки, коли правопорушнику простіше сплатити штраф за своє протиправне діяння та продовжувати далі протиправну поведінку, завдаючи шкоди підприємству або підриваючи його діяльність.

Зокрема, поширеною в США є тенденція утворення власної системи безпеки на кожному підприємстві, яка відповідає за акумуляцію та збереження комерційної інформації. Але при цьому Державний департамент США та більш ніж 500 охоронних корпорацій, агентств і служб постійно здійснюють обмін інформацією з найбільш актуальних питань, пов'язаних із можливими загрозами комерційній діяльності, та спільно виробляють шляхи протидії [3, с. 26]. Посилувати взаємодію всіх правоохоронних органів і приватних охоронних структур у напрямі протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності варто також в Україні. Можливо, варто навіть розглянути пропозицію щодо утворення єдиного інформаційного простору – бази даних, в якій містилися б дані про стан захищеності підприємства, інформація про ймовірні загрози та напрями профілактики таких протиправних дій.

Варто виділити також принцип вільної й справедливої конкуренції, яким керуються в США. Цей принцип давно визнаний основоположним для ринкової економіки. Вперше ці положення було закріплено нормативно саме в США з прийняттям анти-трестівського законодавства. Наприклад, Закон Шермана 1890 р. визначив два головні напрями антимонопольного регулювання: переслідування різного роду антиконкурентних угод (трестів) і заборона монополізації ринку та діяльності, спрямованої на таку монополізацію.

Власне, Закон Шермана спрямований проти дій, що штучно обмежують свободу торгівлі завдяки навмисному утриманню монопольної влади, на відміну від зростання або розвитку, зумовленого якістю продукції або діловою кмітливістю іншого господарюючого суб'єкта. Ця концепція знайшла відображення в європейському зако-

нодавстві (статті 101 і 102 Договору про функціонування Європейського Союзу 1957 р. (Римського Договору)). Положення Римського договору і регламенти Ради ЄС стосовно монополізації забороняють зловживання панівним становищем і будь-які антиконкурентні злиття і придбання, оскільки такі дії можуть завдати шкоди конкуренції.

Як відомо, Сполучені Штати Америки стали однією з перших держав у всьому світі, яка розгорнула боротьбу з легалізацією доходів, отриманих протиправним шляхом, на державному рівні, оскільки для протидії легалізації доходів було створено суворе законодавство. А от Італія стала однією з перших європейських держав, яка почала боротьбу з правопорушеннями в економічній сфері. Наприклад, в 1982 р. Законом № 646 «Про боротьбу з мафією» була дозволена ревізія банківських рахунків осіб, обвинувачених у причетності до беззаконних угруповань, і розслідування вироблених ними операцій із реалізації нерухомості. Правоохоронні органи Італії наділялися правом досліджувати життєвий стиль, матеріальне становище, джерела прибутків громадян, обвинувачених у причетності до злочинних синдикатів, членів їхніх сімей (дружин, дітей), а також фізичних і юридичних осіб, чийм майном і коштами обвинувачені мали можливість прямо або ж побічно користуватися. А в 1990 р. був прийнятий Закон № 55 «Про діяльність фінансово-кредитних інститутів країни», який містив рекомендований міжнародними договорами і організаціями комплекс заходів із боротьби з відмиванням грошей. Закон № 197, прийнятий у 1991 р., передбачив систему контролю в комерційних колах, що містить заборону обороту цінних паперів пред'явника; обов'язок показувати бенефіціара значущих операцій; лімітування суми капіталу на рахунках пред'явника тощо. Окрім того, комерційні організації Італії зобов'язані повідомляти про всі сумнівні операції в Ufficio Italiano dei Cambi (UIC) – орган Банку Італії, що виконує функції грошової розвідки [1].

Цікавим для вивчення є досвід Франції. Наприклад, на практиці було введено принцип «знай свого клієнта». Реалізація цього принципу передбачає утворення системи внутрішнього контролю, яка є необхідною для розкриття сумнівних або ж нетипових операцій, складних правочинів і правочинів із відсутністю фінансового обґрунтування. Зокрема, було розроблено механізми прийняття рішень, необхідні для інформування наглядових органів у ситуаціях, що викликають недовіру. Як і в США, у Франції є тенденція до нарощування діяльності служб безпеки. Особливо це характерно для промислово-торговельних фірм і фінансових інститутів. Така необхідність в утворенні приватних служб безпеки зумовлюється потребами ділових кіл у зменшенні комерційних ризиків, особливо під час роботи на ринках, які є слабо розвиненими або маловивченими. Тому попит на послуги приватних детективів та охоронних структур сильно зростає.

Загалом же, характерними для Франції є такі напрями протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності:

- жорсткий контроль за комерційною й технічною документацією, особливо тією, яка передається іноземним спеціалістам;
- вивчення й перевірка персоналу, який працює в комерційних структурах. Окрім самих працівників, збираються відомості про їхніх родичів, друзів, перевіряються інші зв'язки. Здійснюється контроль й за звільненими колишніми співробітниками;
- реалізація заходів із захисту банківських установ і банківської системи.

З огляду на викладене можна зазначити, що позитивним вбачається досвід продовжувати здійснювати контроль впродовж певного проміжку часу за особами, які були звільнені з комерційної установи, особливо якщо звільнення мало конфліктний характер. Адже особи, які мали доступ до комерційної таємниці або технічної документації та були звільнені з підприємства, можуть використати ці дані з метою завдання

шкоди комерційній установі або використати ці дані в корисливих цілях. Для цього на підприємстві має бути утворений спеціальний відділ (можливо, навіть у рамках відділу кадрового забезпечення), який би відстежував впродовж певного проміжку часу осіб, які були звільнені з підприємства. Особливу увагу варто приділяти тим із них, які звільнилися за власним бажанням, але раптово; що перейшли на роботу до конкуруючої організації, та якщо звільнення мало конфліктний характер.

Для Великобританії, як і для США, характерною є мінімізація будь-якого розголосу протиправної діяльності в межах підприємства. Тому дуже багато розслідувань здійснюється саме силами комерційних служб безпеки. Ба більше, в Королівстві постійно зростає попит на приватні розшукові агентства, які спроможні виконати специфічні завдання (тобто ті, які не охоплюються компетенцією правоохоронних органів або є незаконними для них). Наприклад, агентство "Argen", окрім розслідування справ промислового шпигунства, забезпечення безпеки фірм і банків, займається також пошуком та отриманням конфіденційної інформації про конкурентів та інші приватні підприємства [3, с. 27]. Певна річ, що таку практику не можна назвати позитивною, адже вона передбачає порушення прав інших господарюючих суб'єктів, але це ще раз наштовхує нас на думку про необхідність посилювати захист комерційної таємниці та вдосконалювати законодавство (зокрема, каральне) у цьому напрямі.

Профілактична же діяльність комерційних і промислових служб безпеки в Об'єднаному Королівстві умовно поділяється на приватну та загальну. До методів приватної профілактики належать такі: 1. психологічний вплив на конкретних співробітників підприємства з метою недопущення вчинення ними протиправних дій; 2. постійна робота з персоналом щодо забезпечення та недопущення порушення правил безпеки на підприємстві; 3. робота з особами, які вже вчинили правопорушення на підприємстві.

Однією з дієвих форм як приватної, так і загальної профілактики та викриття протиправних намірів є виплата грошової винагороди за надання інформації про осіб або їхні групи, які мають намір вчинити правопорушення на підприємстві або завдати йому шкоди.

Загальна профілактика передбачає сукупність заходів політичного, економічного, правового, організаційно-ідеологічного характеру на рівні корпорацій, фірм, підприємств як об'єктів економічної безпеки.

Висновки. Як можемо побачити з викладеного, кожна держава має свої особливості протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності. Певна річ, ми повинні вивчати цей міжнародний досвід і шукати шляхи його адаптування на вітчизняному рівні. Проте наша держава також має цілий арсенал адміністративно-правового регулювання сфери комерційної господарської діяльності, який уже є адаптований до вимог місця і часу. Тому наше головне завдання полягає в тому, щоб удосконалювати його та поширювати на всіх рівнях. Необхідно розширювати межі співпраці та взаємодії як на рівні держави, так і за кордоном, а також підвищувати рівень комерційної культури в суспільстві. Лише за таких умов ми зможемо говорити про безпеку підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Власов А.В. Организационно-правовые проблемы противодействия легализации преступных доходов: международный опыт и перспективы его использования в РФ. Журнал «Правозащитник». URL: <http://pravozashitnik.net/ru/2015/4/7>.
2. Губин Е.П. Предпринимательское право Российской Федерации. 3-е изд., перераб. и доп. М.: «Юр. Норма», «ИНФРА-М», 2017. 992 с.
3. Захарченко В.И., Меркулов Н.Н., Халикян Н.В., Захарченко В.И. Экономическая безопасность бизнеса. О.: «Наука и техника», 2009. 176 с.

4. Бушев А.Ю., Макарова О.А., Попондопуло В.Ф. Коммерческое право зарубежных стран: учеб. пособие / Под общ. ред. В.Ф. Попондопуло. СПб.: «Питер», 2003. 288 с.
5. Орлова І.М. Зарубіжний досвід правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Юридичний вісник. 2016. № 1 (46). С. 138–143.
6. Шимон С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: навч. посібник. (Курс лекцій). 2-е вид., без змін. Київ: КНЕУ, 2006. 240 с.

УДК 347.4

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ТРАНСПОРТНОГО ЕКСПЕДИРУВАННЯ

Довгуша Микола Петрович,
здобувач кафедри цивільного права
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна)

Статтю присвячено аналізу правових наслідків порушення договору транспортного експедирування. У статті окремо аналізуються правова природа та підстави застосування таких наслідків, як припинення зобов'язань у зв'язку з односторонньою відмовою від нього (якщо це встановлено договором або законом) або розірванням договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків і моральної шкоди.

Ключові слова: договір транспортного експедирування, невиконання зобов'язання, правові наслідки порушення договору, збитки, пеня, розірвання договору, припинення зобов'язання.

CONCEPT AND TYPES OF LEGAL CONSEQUENCES OF VIOLATION OF THE CONTRACT OF TRANSPORT FORWARDING

Dovhusha Mykola Petrovych,
Applicant at the Department of Civil Law
(Taras Shevchenko National University
of Kyiv, Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to the analysis of legal consequences of violation of the contract of transport forwarding. The article analyzes the legal nature and grounds for applying such consequences as: termination of obligations due to unilateral refusal of it (if it is established by contract or law) or termination of the contract; change in terms of obligation; payment of a penalty; indemnity and non-pecuniary damage.

Key words: contract of transport forwarding, non-fulfillment of obligations, legal consequences of breach of contract, damages, penalties, termination of a contract, termination of an obligation.